

Технології самоосвіти в галузі фізичної підготовки та спорту командирів курсантських підрозділів вищих військових навчальних закладів

Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів)

Постановка наукової проблеми та її значення. Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, призвели до зміни парадигми освіти, що вимагає її модернізації й розробки нової моделі вищої військової школи. У зв'язку з цим основна мета військово-професійної освіти полягає в підготовці висококваліфікованих компетентних офіцерів, здатних до професійного зростання та професійної мобільності в умовах інформатизації суспільства. У матеріалах із модернізації військової освіти компетентнісний підхід проголошений як одне з важливих концептуальних положень оновлення змісту військової освіти. У якості центрального поняття висувається поняття «ключові компетентності», що об'єднує знання, уміння, навички та інтелектуальну складову частину освіти. При цьому велика увага приділяється самоосвіті як головному компоненту підвищення компетентності фахівців.

У зв'язку з парадигмою військової освіти, що змінюється, і посиленням акценту на самоосвітнянську діяльність невід'ємним елементом професійної компетентності офіцера стає його компетентність і в галузі фізичної підготовки й спорту. Формування самоосвітньої компетентності офіцерських кадрів – завдання, яке зберігає свою актуальність, незважаючи на те, що проблемі самоосвіти приділяється достатня увага. Робити щодо проблеми самоосвіти в галузі фізичної підготовки офіцерів нам не вдалося виявити. Самоосвітнянська діяльність командирів курсантських підрозділів ВВНЗ у галузі фізичної підготовки й спорту має величезне значення для підвищення рівня фізичної підготовленості курсантів. На відміну від більшості цивільних ВНЗ, де проведення основних форм фізичної підготовки покладається на викладачів відповідної кафедри, у ВВНЗ ці обов'язки виконують командири курсантських підрозділів. Вони беруть участь і в проведенні навчальних занять із курсантами та в організації спортивних заходів [1–3].

В опублікованих матеріалах звернуто увагу на недостатній рівень методичної підготовленості командирів підрозділів і відзначено необхідність пошуку нових педагогічних технологій, спрямованих на вдосконалення системи педагогічного керівництва їхньою самоосвітнянською діяльністю в галузі фізичної підготовки й спорту [4–6].

Актуальність цього дослідження зумовлена наявністю суперечностей між високими вимогами, що ставляться до знань, навичок та вмінь командирів курсантських підрозділів ВВНЗ у фізичній підготовці й спорті та відсутністю науково розробленої технології педагогічного керівництва їх самоосвітою в цій галузі.

Дослідження проводили відповідно до плану наукової й науково-технічної діяльності служби фізичної підготовки та спорту Командування Сухопутних військ Збройних сил України за темою «Формування професійних якостей майбутнього офіцера засобами фізичної підготовки під час навчання у ВВНЗ», шифр «Взаємозв'язок» (номер державної реєстрації – 0106U010783).

Завдання роботи:

- 1) визначити закономірні залежності саморозвитку офіцерів у самоосвітнянській діяльності в галузі фізичної підготовки й спорту;
- 2) обґрунтувати педагогічну технологію керівництва самоосвіти командирів курсантських підрозділів ВВНЗ у галузі фізичної підготовки та спорту.

Методи дослідження – аналіз методичної й наукової літератури; педагогічні методи (спостереження, анкетування); експеримент; методи математичної статистики.

Організація дослідження. Наукова робота тривала протягом 2013–2015 рр. на базі Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного й була поділена на декілька етапів. На першому етапі (вересень–грудень 2013 р.) проведено аналіз останніх наукових досліджень у галузі самоосвіти та фізичної підготовки військовослужбовців; здійснено анкетування з метою визначення рівня мотивації командирів курсантських підрозділів (n=26) і науково-педагогічних працівників кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки й спорту (n=20) щодо самоосвіти. На другому етапі (січень – травень 2014 р.) обґрунтовано педагогічну технологію керівництва самоосві-

тою командирів курсантських підрозділів ВВНЗ у галузі фізичної підготовки та спорту, яка була поділена на «підготовчий», «організаційний», «діяльнісний» та «аналітичний» етапи. На третьому етапі (червень 2014 – квітень 2015 р.) перевірено ефективність авторської технології, для чого сформовано контрольну (n=21) й експериментальну (n=18) групи методом підбору рівноцінних пар. Проведено математичну обробку отриманих результатів та сформульовано висновки досліджень.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз самоосвітнянської діяльності офіцерів уможливив установлення низки закономірних залежностей у їх саморозвитку. По-перше, на якість самоосвіти впливають рівень і спрямованість розвитку мотивації курсових офіцерів. Отримані в ході досліджень результати свідчать про те, що високого рівня саморозвитку досягають лише ті з них, у яких склалися стійкі соціальні та внутрішні мотиви: переконаність у необхідності поліпшити якість фізичного виховання курсантів; прагнення принести своєю самоосвітнянською діяльністю найбільшу користь; бути не гірше від інших; завоювати авторитет у колег тощо.

В офіцерів із середнім рівнем саморозвитку домінують мотиви соціальної ідентифікації, а з низьким – мотиви, спрямовані не на досягнення результату, а на те, щоб уникнути покарання, критики з боку керівників. Офіцери, у яких соціальні внутрішні мотиви взаємообумовлені мотивами соціальної ідентифікації, більш стійкі до впливу несприятливих факторів.

По-друге, зміст і спрямованість освіти залежать від професійної підготовленості й захопленості офіцерів. Хід та результати експериментальної роботи засвідчили, що процес саморозвитку починається, як правило, із пошуку методичних прийомів, що забезпечують успішне проведення навчально-тренувальних занять із курсантами, а потім охоплює організаційні та змістовні аспекти самонавчання й, в останню чергу, поширюється на виконання виховних завдань. У міру зростання професійної майстерності офіцерів у процесі пошуку «свого стилю» вони приходять до розуміння виховної ролі занять спортом.

Також встановлено, що офіцери, які мають аналітичний склад розуму, досягають великих успіхів в оновленні змісту самоосвіти. Водночас ті з них, які мають гуманітарні нахили, найбільш активно проявляють себе в розробці засобів самоосвіти. Офіцери з «технічною жилкою» воліють у процесі самонавчання максимально використовувати технічні засоби.

По-третє, підвищення рівня саморозвитку залежить від спрямованої самоосвітнянської діяльності офіцерів. Практика свідчить, що офіцери, які володіють навичками самостійної роботи, більш ефективно беруть участь у творчому пошуку нових прийомів, методів проведення та організації навчальних занять, вносять більш суттєві й значущі пропозиції в оновлення навчально-тренувального процесу з фізичного виховання курсантів ВВНЗ.

Вивчення спеціальної літератури дало змогу виявити сутність самоосвіти командирів курсантських підрозділів ВВНЗ у галузі фізичної підготовки й спорту як цілеспрямовану систематичну пізнавальну діяльність. Самоосвіта протікає на основі самодіяльності особистості офіцера відповідно до її індивідуальних можливостей, особливостей організації та проведення фізичної підготовки, спортивних заходів із курсантами ВВНЗ.

Проведені дослідження засвідчили, що цілями самоосвіти є розширення знань, умінь і навичок офіцерів у галузі фізичної підготовки й спорту; особисте самовдосконалення, засноване на самоконтролі; оволодіння знаннями з теорії та методики організації фізичної підготовки на основі глибоких, перспективних внутрішніх мотивів і власної ініціативи.

Аналіз самоосвітнянської діяльності командирів курсантських підрозділів у галузі фізичної підготовки й спорту свідчить про те, що педагогічне керівництво цим процесом має бути спрямоване на розвиток у курсових офіцерів внутрішніх мотивів до самоосвіти, формування мети самоосвітнянської діяльності, визначення основних способів самонавчання та самостійної підготовки, розвиток упевненості у своїх силах і здібностях у процесі самоосвіти.

Найбільш високий кореляційний зв'язок встановлено між стійкою мотивацією до самоосвіти в курсових офіцерів у галузі фізичної підготовки та ефективністю проведення ними спортивних заходів із курсантами (табл. 1).

**Кореляційні зв'язки ефективності професійної діяльності з основними компонентами
готовності до самоосвіти командирів курсантських підрозділів ВВНЗ
у галузі фізичної підготовки та спорту**

Компоненти готовності до самоосвіти в галузі фізичної підготовки та спорту	Ефективність професійної діяльності командирів
Стійка мотивація до самоосвітньої діяльності в галузі фізичної підготовки та спорту	0,65
Націленість на пошук нових, більш ефективних способів виконання професійних завдань у галузі фізичної підготовки та спорту	0,59
Рівень розвитку знань, навиків та вмінь щодо проведення занять із фізичної підготовки	0,43
Упевненість у своїх силах та здібностях у процесі самоосвіти	0,41

У процесі дослідження та проведеного аналізу самоосвітньої діяльності командирів курсантських підрозділів у галузі фізичної підготовки й спорту встановлена структура готовності до самоосвіти, яка складається з трьох рівнів.

На 1-му рівні формується готовність до «копіювальної» діяльності. В офіцерів переважають зовнішня мотивація до самоосвіти та низький рівень саморегуляції. Вони осмислено наслідують, копіюють дії викладачів кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки й спорту ВВНЗ при проведенні спортивних заходів із курсантами.

На 2-му рівні формується готовність до відтворювальної діяльності при збереженні переважання зовнішньої мотивації. На цьому рівні офіцери в змозі самостійно відтворити засвоєний спільно з викладачем кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту методичний прийом та використовувати його в аналогічних умовах.

На 3-му рівні формується готовність до власне самоосвітньої діяльності. Цей рівень готовності характеризується наявністю в офіцерів внутрішньої мотивації до самоосвіти та високого рівня саморегуляції.

Для визначення умов, необхідних для поліпшення якості педагогічного керівництва самоосвітою курсових офіцерів нами проведено спеціальне опитування викладачів і командирів курсантських підрозділів, у якому взяли участь 46 осіб. Опитування дало змогу обґрунтувати й проранжувати педагогічні умови, необхідні для покращення якості педагогічного керівництва самоосвітою командирів курсантських підрозділів ВВНЗ у галузі фізичної підготовки й спорту (табл. 2).

Нами розроблено й науково обґрунтовано педагогічну технологію керівництва самоосвітою командирів курсантських підрозділів ВВНЗ у галузі фізичної підготовки та спорту, що складається з підготовчого, організаційного, діяльнісного й аналітичного етапів.

Таблиця 2

**Рангова структура умов, необхідних для покращення якості педагогічного керівництва
самоосвітою командирів курсантських підрозділів ВВНЗ у галузі фізичної підготовки й спорту**

Ранг	Умови, які необхідні для покращення якості педагогічного керівництва самоосвітою	Внесок фактора, %
1	Стійка внутрішня мотивація офіцерів до самоосвіти в галузі фізичної підготовки й спорту	18,7
2	Наявність часу, необхідного для самоосвіти офіцерів у галузі фізичної підготовки та спорту	11,3
3	Максимальна реалізація індивідуальних можливостей офіцерів у самоосвіті	10,2
4	Позитивне ставлення та методична допомога викладачів кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки й спорту до самовдосконалення офіцерів	9,8
5	Наставництво досвідчених педагогів кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки та спорту стосовно курсових офіцерів	8,8
6	Спортивні традиції ВВНЗ, поширення позитивного досвіду в проведенні спортивних заходів із курсантами	8,7

7	Інтерес викладачів кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки й спорту до самоосвіти курсових офіцерів і готовність до взаємодії з ними	8,6
8	Наявність методичних рекомендацій щодо проведення самонавчання та самостійної роботи для командирів курсантських підрозділів	8,3
9	Високий рівень оволодіння навичками проведення самостійної роботи офіцерами	8,2
10	Проведення заходів із формування впевненості в офіцерів у своїх силах у процесі самоосвітньої діяльності	7,4

На підготовчому етапі оцінили вихідний рівень підготовленості офіцерів у галузі фізичної культури, наявність усвідомленої потреби в самоосвітній діяльності та її мотивів, ступінь сформованості в офіцерів навичок і вмінь до самостійної роботи в галузі фізичної підготовки.

На організаційному етапі розробили цілі й зміст самостійної роботи, визначили складнощі самостійних завдань, виходячи з індивідуальних можливостей офіцерів, проводили інструктажі перед виконанням самостійної роботи.

На діяльнісному етапі надавали методичну допомогу офіцерам під час виконання самостійних завдань і виникаючих при цьому труднощів; своєчасно вживали заходів щодо покращення якості проведення фізичної підготовки з курсантами.

На аналітичному етапі здійснювали контроль за самоосвітою офіцерів, вносили корективи в процес самоосвіти, виходячи з появи нових вимог, викладених у керівних документах у галузі фізичної підготовки й спорту; аналізували ступінь зростання професійної майстерності та досягнення мети із самоосвіти офіцерів у галузі фізичної підготовки й спорту.

Ця технологія була апробована в ході проведення педагогічного експерименту. Його результати свідчать про високу ефективність розробленої технології педагогічного керівництва самоосвітньою діяльністю командирів курсантських підрозділів ВВНЗ у галузі фізичної підготовки й спорту. Динаміка зміни рівня саморозвитку командирів курсантських підрозділів при цьому в експериментальній групі (ЕГ) була достовірно вищою, ніж у контрольній (КГ). Так, наприкінці педагогічного експерименту рівень саморозвитку в ЕГ склав $3,98 \pm 0,10$ бала (за 5-бальною шкалою), а в КГ – достовірно менше $3,68 \pm 0,11$ бала ($t=2,018$; $p < 0,05$). Сформованість педагогічних умінь і стійкість самоосвітньої діяльності при проведенні фізичної підготовки з курсантами в курсових офіцерів в ЕГ була достовірно вищою, ніж в КГ.

Висновки. Отже, педагогічне керівництво самоосвітою офіцерів являє собою відносно тривалий процес, що включає кілька етапів. Динаміка цього процесу залежить від індивідуальних особливостей особистості офіцера, його професійно-педагогічної підготовленості, розвитку мотивації, організації самостійної роботи. У саморозвитку проявляється низка особливостей і залежностей, знання та облік яких дає змогу ефективніше використовувати технологію педагогічного керівництва цим процесом.

Перспективами подальших досліджень вважаємо вивчення мотивації курсантів, які навчаються на командних спеціальностях, до самоосвітньої діяльності в галузі фізичної підготовки й спорту та обґрунтування педагогічної технології керівництва їхнім самовдосконаленням під час навчання у ВВНЗ і подальшій офіцерській службі.

Джерела та література

1. Аналіз існуючої системи підготовки офіцерів та вимог до керівників, що залучені до проведення занять в період первинної військово-професійної підготовки / О. Г. Піддубний, О. М. Ольховий, Г. Г. Лисак, Б. П. Смірнов // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / [за ред. С. С. Єрмакова]. – Х., 2004. – № 1. – С. 41–42.
2. Бородін Ю. А. Мотивація курсантів технічних військових навчальних закладів до занять фізичною підготовкою і спортом : навч. посіб. / Ю. А. Бородін, В. М. Романчук, С. В. Романчук. – Житомир : ЖВІРЕ, 2006. – 122 с.
3. Глазунов С. И. Проблемы мотивации к физическому совершенствованию офицеров Вооруженных сил Украины / С. И. Глазунов // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / [за ред. С. С. Єрмакова.]. – Х., 2007. – № 1. – С. 16–20.
4. Гусак О. Д. Роль фізичної підготовки у вирішенні завдань психологічної підготовки військовослужбовців / О. Д. Гусак, С. В. Романчук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / [за ред. С. С. Єрмакова.]. – Х., 2011. – № 4. – С. 61–65.
5. Корольчук М. С. Актуальні проблеми психофізіології військової діяльності : зб. наук. пр. / М. С. Корольчук. – К. : Правові джерела, 2002. – Вип. 1. – С. 185–192.

6. Ольховий О. М. Модульно-рейтингова система підготовки офіцерів-керівників до занять з фізичної підготовки : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / О. М. Ольховий. – Львів, 2005. – С. 14–15.
7. Романчук С. В. Недостатки программы формирования мотивации курсантов ВВНЗ к занятиям физической подготовкой и спортом / С. В. Романчук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / [за ред. проф. С. С. Єрмакова] – Х. : ХДАДМ (ХХІІІ), 2007. – № 1. – С. 173–176.

Анотація

Актуальність дослідження зумовлена наявністю суперечностей між високими вимогами, що пред'являються до знань, навичок та вмінь командирів курсантських підрозділів ВВНЗ у фізичній підготовці й спорті, та відсутністю науково розробленої технології педагогічного керівництва їх самоосвітою в цій галузі. Завдання роботи – визначити закономірні залежності саморозвитку офіцерів у самоосвітній діяльності в галузі фізичної підготовки та спорту й обґрунтувати педагогічну технологію керівництва самоосвітою командирів курсантських підрозділів ВВНЗ у галузі фізичної підготовки та спорту. На основі ранжування педагогічних умов необхідні для покращення якості педагогічного керівництва самоосвітою офіцерів. Обґрунтовано й перевірено педагогічну технологію керівництва самоосвітою командирів курсантських підрозділів ВВНЗ у галузі фізичної підготовки та спорту, що складається з підготовчого, організаційного, діяльнісного й «аналітичного» етапів. Результати дослідження свідчать про високу ефективність розробленої технології. Динаміка зміни рівня саморозвитку командирів курсантських підрозділів при цьому в експериментальній групі (ЕГ) була достовірно вищою, ніж у контрольній (КГ). Так, наприкінці педагогічного експерименту рівень саморозвитку в ЕГ склав $3,98 \pm 0,10$ бала, а в КГ – достовірно менше – $3,68 \pm 0,11$ бала ($t=2,018$; $p < 0,05$).

Ключові слова: мотивація, командири курсантських підрозділів, фізична підготовка й спорт, педагогічна технологія.

Сергей Романчук. Технологии самообразования в области физической подготовки и спорта командиров курсантских подразделений высших военных учебных заведений. Актуальность исследования обусловлена наличием противоречий между высокими требованиями, предъявляемыми к знаниям, навыкам и умениям командиров курсантских подразделений вуза в физической подготовке и спорте, и отсутствием научно разработанной технологии педагогического руководства их самообразованием в данной области. Задачами работы было определить закономерные зависимости саморазвития офицеров в образовательной деятельности в области физической подготовки и спорта и обосновать педагогическую технологию руководства самообразованием командиров курсантских подразделений вуза в области физической подготовки и спорта. На основе ранжирования педагогических условий необходимо улучшение качества педагогического руководства самообразованием офицеров. Обоснованная и проверенная педагогическая технология руководства самообразованием командиров курсантских подразделений вуза в области физической подготовки и спорта состоит из подготовительного, организационного, деятельностного и аналитического этапов. Результаты свидетельствуют о высокой эффективности разработанной технологии. Динамика изменения уровня саморазвития командиров курсантских подразделений при этом в экспериментальной группе (ЭГ) была достоверно выше, чем в контрольной (КГ). Так, в конце педагогического эксперимента уровень саморазвития в ЭГ составил $3,98 \pm 0,10$ балла, а в КГ – достоверно меньше – $3,68 \pm 0,11$ балла ($t = 2,018$; $p < 0,05$).

Ключевые слова: мотивация, командиры курсантских подразделений, физическая подготовка и спорт, педагогическая технология.

Sergii Romanchuk. Self-educational Technologies of the Commanders of Cadets' Subunits of Higher Military Educational Institutions in the Field of Physical Training and Sports. The topicality of the research is based on the presence of contradictions between the high demands which are put on the knowledge, skills and abilities of the commanders of cadets' subunits of HMEI in physical training and sports and lack of scientifically developed technology of educational guidance by their self-education in this field. The research objectives were to determine the regular dependence of officers' self-development in the self-educational activity in the field of physical training and sports and to justify the educational guidance technology of the commanders of cadets' subunits self-education at HMEI in the field of physical training and sports. The quality of educational guidance by officers' self-education is based on the ranking of educational conditions which are necessary to improve. The educational guidance technology of the commanders of cadets' subunits self-education at HMEI in the field of physical training and sports is grounded and tested and it consists of such stages as: «preparatory», «organizational», «active» and «analytical». The results show the high efficiency of the developed technology. The dynamics of changes in the level of self-education of the commanders of cadets' subunits in the experimental group (EG) was significantly higher than in the control group (CG). At the end of the pedagogical experiment the level of the EG self-development was $3,98 \pm 0,10$ points, and significantly less was in CG $3,68 \pm 0,11$ points ($t = 2,018$; $p < 0,05$).

Key words: motivation, commanders of cadets' subunits, physical training and sports, pedagogical technology.